

C. A. P.

Woorden van waarde

Retailers en intellectual capital in het jaarverslag

WALDEMAR ZACHRISSON

Naam: Janet Stouten
Anr: 215248
Juni 2007

Departement Accountancy
Begeleider: Dhr. M.F.C.M. Wijn
Groep 2

Naam: Janet Stouten

Anr: 215248

Juni 2007

Departement Accountancy
Begeleider: Dhr. M.F.C.M. Wijn
Groep 2

WALDEMAR ZACHRISSON

Voorwoord

Voor u ligt mijn thesis, welke de afsluiting van mijn bacheloropleiding Bedrijfseconomie aan de Universiteit van Tilburg is. Deze thesis is geschreven aan het departement Accountancy.

Toen ik in 2003 begon met de studie Bedrijfseconomie, had ik niet kunnen bedenken dat gedurende deze studiejaren accountancy mijn voorkeur zou krijgen. Na twee jaar werd duidelijk dat deze afstudeerrichting mij meer aansprak dan welke andere richting dan ook. Ik vond (en vind nog steeds) dat accountancy een kans biedt om alle bedrijfseconomische aspecten van een onderneming te observeren. Daarnaast bleek na verder oriëntatie op het vakgebied dat er beroepsmatig veel meer bij komt kijken dan alleen maar de cijfers. Communicatie met belanghebbenden, routines en procedures binnen ondernemingen zijn van wezenlijk belang voor het accountantsberoep en vormen de basis voor de af te geven accountantsverklaring.

Dit is tevens één van de redenen dat ik voor intellectual capital heb gekozen. Een organisatie bestaat deels uit materiële zaken. Uiteraard zijn deze zaken van belang en heeft men zonder dergelijke zaken geen onderneming. Maar wat een organisatie zo interessant maakt, zijn de immateriële kanten. De kennis en kunde van het personeel, de routines en procedures binnen de organisatie en de verschillende spanningsvelden met belanghebbenden zorgen ervoor dat een onderneming kan blijven bestaan en zich verder kan en moet ontwikkelen.

Zie hier de overeenkomst tussen accountancy en ondernemen. Men is afhankelijk van financiële en materiële zaken (er is geen onderneming zonder bezittingen en er is geen werk voor de externe accountant zonder deze activa). Daarnaast blijven de werkzaamheden van accountants alsmede van personeelsleden binnen een organisatie afwisselend en verrassend door de immateriële aspecten van dezelfde onderneming.

De titel 'Woorden van Waarde' is tweeledig. Aan de ene kant schetst het een beeld van het uitgevoerde onderzoek. Er is immers gekeken naar de verdeling van woorden in het jaarverslag. Aan de andere kant geeft de titel aan dat intellectual capital wellicht niet in materiële eenheden uit te drukken is, maar de omschrijving en erkenning hiervan wel degelijk van waarde is voor een onderneming en haar belanghebbenden. Zoals een onderneming niet kan zonder de materiële zaken, kan zij ook niet zonder de immateriële aspecten.

Uiteraard had ik deze thesis niet kunnen schrijven zonder hulp van mijn begeleider de heer M.F.C.M. Wijn. Ik wil hem daarom ook bedanken voor zijn advies en tips. Tevens wil ik de heer J.T.M. van Nistelrooij bedanken voor zijn aanbevelingen met betrekking tot de opzet en structuur van mijn thesis.

Management summary

Eén van de niet-financiële gegevens van een onderneming bestaat uit intellectual capital. Dit zijn de niet-fysieke waarden waarover een onderneming beschikking heeft. Goodwill valt buiten deze definitie, aangezien intellectual capital gezien kan worden als een onderdeel van goodwill (OECD, 2006). Intellectual capital kan worden onderverdeeld in menselijk (werknemers), structureel (strategie, processen etc.) en relationeel kapitaal (netwerk van de onderneming) (Guthrie et al., 2003).

In dit onderzoek wordt getracht een beeld te schetsen van de Nederlandse retailers en de mate waarin zij de gebruikers van het jaarverslag informatie verschaffen met betrekking tot intellectual capital. De probleemstelling van dit onderzoek luidt als volgt:

In welke mate geven de 15 grootste¹ Nederlandse retailers intellectual capital weer in het jaarverslag 2005?

Naar aanleiding van eerdere onderzoeken (zie onder andere Bontis, 2002; Olsson, 2004) wordt verwacht dat structureel kapitaal gemiddeld het meest in het jaarverslag 2005 vermeld wordt, menselijk kapitaal het minst en er in het management report meer informatie met betrekking tot intellectual capital wordt behandeld dan in de jaarrekening. Daarnaast wordt verwacht dat er aan overige informatie meer woorden worden besteed dan aan intellectual capital.

In dit onderzoek is gebruik gemaakt van een woordenanalyse. Na het kopiëren van de 15 jaarverslagen in een tekstverwerker, is gekeken hoeveel woorden er aan de verschillende constructen van intellectual capital werden gewijd. Alle jaarverslagen werden twee keer gelezen in verband met consistentie. Uit de analyse bleek dat de traditionele informatie nog steeds de overhand heeft, gemiddeld 74% van de woorden van het jaarverslag wordt hieraan besteed. Structureel kapitaal krijgt gemiddeld de meeste woorden in het jaarverslag toegedeeld (48%), relationeel kapitaal echter gemiddeld de minste (21%).² Daarnaast bleek dat inderdaad het management report gemiddeld meer aandacht besteed aan intellectual capital dan de jaarrekening (resp. 47% en 15%).³ Een mogelijke verklaring voor deze bevindingen is te vinden in de hoeveelheid wet- en regelgeving die op de verschillende gebieden van toepassing is. Geconcludeerd kan worden dat de onderzochte Nederlandse retailers beperkte aandacht aan intellectual capital besteden in het jaarverslag 2005.

Het onderzoek wordt beperkt doordat er gekeken is naar 15 digitaal beschikbare jaarverslagen van retailers in 2005. De ondernemingen zijn geselecteerd op basis van omzet en moesten in Nederland gevestigd zijn. Ten slotte zijn alle jaarverslagen door één persoon gelezen en geanalyseerd.

Naar aanleiding van dit onderzoek kunnen de volgende aanbevelingen gedaan worden. De overheid kan een aantal richtlijnen op het gebied van intellectual capital vervaardigen. Deze richtlijnen kunnen wellicht in de toekomst dienen als basis voor (inter-)nationale wetgeving. Daarnaast kan het waardevol zijn om het belang van verschillende soorten informatie voor de belanghebbende te bepalen. Ten slotte kan men in vervolgonderzoek de motivering, met betrekking tot het publiceren van intellectual capital in het jaarverslag, van ondernemingen vaststellen.

¹ Grootste wordt in dit onderzoek gerelateerd aan de omvang van de omzet.

² Ten opzichte van het gemiddelde totaal aantal woorden besteedt aan intellectual capital in het jaarverslag.

³ Ten opzichte van het gemiddelde totaal aantal woorden in het jaarverslag

Inhoudsopgave

VOORWOORD	1
MANAGEMENT SUMMARY	2
INHOUDSOPGAVE	3
1. INLEIDING.....	4
1.1 <i>Introductie</i>	4
1.2 <i>Maatschappelijke en wetenschappelijke relevantie</i>	4
1.3 <i>Probleemstelling en hypotheses</i>	5
1.4 <i>Opzet thesis</i>	5
2. LITERATUURSTUDIE	6
2.1 <i>Intellectual capital</i>	6
2.2 <i>Het belang van intellectual capital</i>	8
2.3 <i>Intellectual capital: wet- en regelgeving</i>	10
2.4 <i>Samenvatting literatuurstudie</i>	11
3. METHODOLOGIE	12
3.1 <i>Verwachtingen</i>	12
3.2 <i>Procedure dataverzameling en steekproefomschrijving</i>	12
3.3 <i>Samenvatting methodologie</i>	13
4. BEVINDINGEN EN ANALYSE	14
4.1 <i>Beschrijvende statistieken</i>	14
4.2 <i>Vergelijking jaarrekening en management report</i>	14
4.3 <i>Analyse</i>	15
4.4 <i>Samenvatting bevindingen en analyse</i>	16
5. CONCLUSIE EN DISCUSSIE.....	17
5.1 <i>Conclusie</i>	17
5.2 <i>Aanbevelingen</i>	17
5.3 <i>Beperkingen</i>	18
5.4 <i>Vervolgonderzoek</i>	18
LITERATUURLIJST	19
APPENDICES	21
<i>Appendix A – Overzicht Europese richtlijnen</i>	21
<i>Appendix B – Overzicht constructen</i>	22
<i>Appendix C – Overzicht onderzochte ondernemingen</i>	24
<i>Appendix D – Tabellen</i>	24
<i>Appendix E – Figuren</i>	25

1. Inleiding

In de inleiding wordt een korte introductie gegeven over het onderwerp van deze thesis. Daarnaast worden de probleemstelling en verwachtingen geformuleerd. Het hoofdstuk sluit af met een overzicht van het verdere verloop van deze scriptie.

1.1 Introductie

Hoewel er tegenwoordig steeds meer belang wordt gehecht aan externe verslaggeving, blijkt dat de informatie in deze verslaggeving minder accuraat is. Lev (2001) toonde aan dat de marktwaarde van verschillende organisaties soms wel 20 keer hoger was dan de boekwaarde (zoals deze blijkt uit de balans). Natuurlijk is de beurs deels gevoelig voor de emoties die spelen in de economie, maar uit ditzelfde onderzoek blijkt dat slechts 20 procent van de activa tastbaar zijn, met daar tegenover 80 procent immateriële activa.

Intellectual capital is een van de belangrijkste verklaringen voor dit verschil (Lev, 2001; Mouritsen et al., 2004). Intellectual capital kan omschreven worden als de niet-fysieke waarde waar een onderneming over beschikt (*Organisation for Economic Co-operation and Development*, 2006). Het gaat hier bijvoorbeeld om de capaciteiten van het personeel, de gehanteerde strategie en de relatie met de verschillende belanghebbenden. Goodwill valt buiten het bereik van de definitie; de OECD ziet intellectual capital als een onderdeel van goodwill. Daarnaast komt deze definitie (exclusief goodwill) in grote lijnen overeen met de internationale richtlijnen en wetgeving (IAS 38).

Het belang van intellectual capital wordt door verschillende partijen benadrukt. Zo stelt OECD (2006) dat de belangrijkste productiefactoren tegenwoordig onzichtbaar zijn en tevens een grote bijdrage leveren aan de economische concurrentiepositie van ondernemingen. Het belang van verslaggeving met betrekking tot intellectual capital neemt onder andere hierdoor toe. Burgman & Roos (2007) identificeren 8 factoren die de groei van intellectual capital bevorderen en AICPA (*American Institute of Certified Public Accountants*) gaf reeds in 1994 aan dat intellectual capitalverslaggeving een goede aanvulling zou zijn op de financiële verslaggeving.

1.2 Maatschappelijke en wetenschappelijke relevantie

Intellectual capital ontwikkelde zich halverwege de jaren tachtig (Itami, 1986; Sveiby, 1986). Sindsdien zijn er vele artikelen en boeken over dit onderwerp geschreven. Desondanks is er nauwelijks onderzoek gedaan naar externe verslaggeving over intellectual capital in Nederland. Een onderzoek op dit gebied breidt de kennis over intellectual capital uit en kan een basis vormen voor een uitgebreid (internationaal) onderzoek.

Het maatschappelijk verkeer eist steeds meer informatie van ondernemingen. Aandeelhouders willen bijvoorbeeld weten wat er met hun geld gebeurt en bankiers willen garanties zien. Al met al wordt de druk op het management verhoogd om aanvullende informatie te publiceren. Voor de onderneming kan dit een daling van het informatierisico met zich meebrengen, waardoor de kapitaalskosten kunnen dalen (Botosan, 1997; Mouritsen et al., 2004).

1.3 Probleemstelling en hypotheses

De probleemstelling van deze bachelorthesis luidt als volgt:

In welke mate geven de 15 grootste¹ Nederlandse retailers intellectual capital weer in het jaarverslag 2005?

Door middel van de volgende deelvragen zal de bovenstaande probleemstelling beantwoordt worden:

1. Wat is intellectual capital?
 - a. Welke intellectual capitalmodellen worden onderscheiden?
2. Wat is het belang van intellectual capital in het jaarverslag?
3. In hoeverre vermelden de bij het onderzoek betrokken ondernemingen de verschillende onderdelen van intellectual capital in het jaarverslag, de jaarrekening en het management report 2005?

Naar aanleiding van eerder onderzoek (Bontis, 2002; Olsson, 2004) wordt er verwacht dat de meeste aandacht in het jaarverslag wordt besteed aan overige informatie (H_1). Daarnaast wordt er verwacht dat in het management report meer informatie vrij gegeven wordt met betrekking tot intellectual capital dan in de jaarrekening (H_2). Tevens wordt verwacht dat in het jaarverslag van de intellectual capitalfactoren de meeste aandacht wordt besteed aan structureel kapitaal (H_3), gevolgd door relationeel kapitaal. Tevens is het de verwachting dat er nauwelijks verslag wordt gedaan van menselijke kapitaal (H_4).

1.4 Opzet thesis

Er zijn een aantal beperkingen waarmee rekening gehouden dient te worden gedurende het lezen van deze scriptie. In het onderzoek is alleen het jaarverslag 2005 van 15 grootste retailers (op basis van omzet) meegenomen. Daarnaast zijn alleen ondernemingen, die in Nederland gevestigd zijn, bij het onderzoek betrokken. Tevens zijn alleen de woorden geanalyseerd en worden grafieken buiten beschouwing gelaten.

Ook wat de onderzoeksmethode betreft is er een aantal beperkingen op te noemen. Alle jaarverslagen worden door één persoon gelezen. Om consistentie te waarborgen worden de jaarverslagen tweemaal gelezen. Desondanks kan de objectiviteit in gevaar zijn gekomen. Tevens worden er slechts 15 ondernemingen geanalyseerd, dit is geen representatieve weergave van de retailsector.

Met deze beperkingen in het achterhoofd, zal de scriptie hierna verder gaan met een literatuurstudie, waar het begrip en het belang van intellectual capital uiteengezet zal worden. Vervolgens zullen in hoofdstuk 3 de hypotheses geformuleerd worden en zal er aandacht besteed worden aan de opbouw van het onderzoek. In hoofdstuk 4 zullen de resultaten weergegeven worden, om in hoofdstuk 5 te eindigen met de conclusies en de discussie.

¹ Grootste wordt in dit onderzoek gerelateerd aan de omvang van de omzet.

2. Literatuurstudie

Een onderneming kan opgedeeld worden in materiële activa, financiële activa en intellectual capital (*Reporting Intellectual Capital to Augment Research, Development and Innovation in SME's*, RICARDIS, 2006). Dit zorgt ervoor dat de onderneming waarde kan creëren. In dit hoofdstuk zal er gekeken worden naar het begrip en de relevantie van intellectual capital.

2.1 Intellectual capital

Halverwege de jaren tachtig kwam het begrip intellectual capital op (Itami, 1986; Sveiby, 1986). Desondanks is er geen consensus bereikt met betrekking tot de begripsomschrijving. De *Organisation for Economic Co-operation and Development* (OECD, 2006) maakt een onderscheid tussen intellectual capital en immateriële activa. Deze organisatie stelt dat goodwill een immaterieel activum is en intellectual capital een onderdeel van deze goodwill is. RICARDIS (2006) stelt echter dat intellectual capital een synoniem is voor immateriële activa.

De OECD (2006) formuleerde tevens de volgende drie voorwaarde voor intellectual capital:

- a. Het is een bron van toekomstige opbrengsten;
- b. Het heeft geen fysieke vorm, en;
- c. Het is tot op bepaalde hoogte onderhoudbaar en verhandelbaar.

De literatuur onderkent ook een drietal grondleggers van het begrip intellectual capital. Ten eerste omschrijft Thomas Stewart in zijn boek *Intellectual Capital – the New Wealth of Organisations* (1997) intellectual capital als een combinatie van menselijk, structureel en klantkapitaal. Hij stelt vast dat door de juiste wijze van management deze factoren gekapitaliseerd kunnen worden en dit kan leiden tot een langdurig concurrentievoordeel. Sveiby ontwikkelde, eveneens in 1997, de *Intangible Asset Monitor*. Hij onderscheidt in dit model interne en externe structuur, competenties van het personeel en innovatiekapitaal. Ten slotte ontwikkelde Edvinsson de *Skandia Business Navigator* (1997). In dit model wordt intellectual capital gedefinieerd als (vrij vertaald): 'het bezit van kennis, toegepaste ervaring, organisatorische technologie, klantenrelaties en professionele vaardigheden'. Een van de kernpunten van leiderschap is volgens dit model het omzetten van menselijk kapitaal in structureel kapitaal.

Tabel 2.1: Definities van Intellectual Capital

Intellectual capital		
Niet-fysieke toekomstige waarden waarover een onderneming beschikt		
<i>Menselijk kapitaal</i> De kennis die werknemers mee naar huis nemen. Het betreft de kennis, kunde, vaardigheden en capaciteiten van mensen.	<i>Structureel kapitaal</i> Datgene dat achterblijft als de werknemers naar huis gaan. Het betreft de organisatorische routines, procedures, systemen, databases en cultuur.	<i>Relationeel kapitaal</i> Alle 'resources' die betrekking hebben op de relaties met externe belanghebbenden. Voorbeelden zijn: loyaliteit en imago.

Deze drie stromingen kunnen worden samengevat in drie factoren, te weten: menselijk kapitaal, structureel kapitaal en relationeel kapitaal (Guthrie et al., 2003). In tabel 2.1 worden de in dit onderzoek gehanteerde definitie weergegeven. Deze volgt in grote lijnen de internationale wet- en

regelgeving (zie paragraaf 2.3). Goodwill wordt apart behandeld in de wet- en regelgeving en valt hierdoor buiten de in dit onderzoek gehanteerde definitie van intellectual capital.

2.1.1 Menselijk kapitaal

Zoals in tabel 2.1 is beschreven, bestaat menselijk kapitaal uit de kennis die de werknemers mee naar huis nemen als de onderneming dicht gaat (Stewart, 1997). Het gaat hier zowel om de ervaring van een productiemedewerker, als de kennis van een manager. De volgende indeling van menselijk kapitaal zou gehanteerd kunnen worden (Olsson, 2004):

- Attitudes: de houding ten opzichte van personeel, het personeelsbeleid en het inzetten van personeel als een succesfactor.
- Gezondheid: tevredenheid van het personeel over het werk en de omgeving, maar ook het opgenomen ziekteverlof.
- Demografische kenmerken: onder andere de gemiddelde leeftijd van het personeel, de man/vrouw-verhouding, de nationaliteit en het gemiddelde aantal werknemers.
- Educatie en training: opleidingsniveau, ontwikkeling/zelfontplooiing en (in-house) trainingen voor het personeel.
- Compensatie en pensioen: de hoogte van het salaris en het pensioen, en eventuele bonusregelingen.

2.1.2 Structureel kapitaal

Structureel kapitaal is datgene wat achterblijft als de laatste werknemer de deur achter zich dicht trekt (Stewart, 1997). Het gaat hier bijvoorbeeld over de in- en verkoopprocedures, maar ook om de strategie en de IT-systemen. De volgende indeling zal in dit onderzoek gehanteerd worden (Olsson, 2004):

- Strategie: de te volgen strategie, bedrijfsfilosofie en bedrijfsconcept.
- Producten: omschrijving hiervan, de prijs, het assortiment, de naam en het concept
- IT-systemen: projecten, bedrijfssystemen en internetoplossingen
- Organisatie: beschrijving van het concern, de structuur en de rolverdeling van de onderneming. Maar ook productiviteit en efficiëntie, logistiek, samenwerking, het aantal winkels/locaties, interne services en franchising.
- Kwaliteit van de werkzaamheden: de productkwaliteit, en de kwaliteitsverschillen tussen verschillende onderdelen van de waardeketen (productie, distributie et cetera).
- Research & Development (R&D): houding ten opzichte van R&D en de R&D-strategie
- Immateriële rechten: patenten, licenties en merk.
- Merk: PR, sponsoring, marketing en relatiemarketing.

Overigens bevat het model van Olsson (2004) de factor goodwill. Zoals eerder in dit hoofdstuk vermeldt werd, wordt goodwill in dit onderzoek niet gerekend tot intellectual capital. De laatste drie factoren (R&D, immateriële rechten, merk) behoren in het onderzoek van Olsson (2004) tot de categorie innovatiekapitaal. Aangezien er in deze thesis geen onderscheid wordt gemaakt, zijn deze factoren opgenomen bij structureel kapitaal, omdat deze factoren bij de interne organisatie horen.

2.1.3 Relatieel kapitaal

Relatieel kapitaal heeft betrekking op de relaties en verbanden die de onderneming heeft met haar externe belanghebbenden. De volgende indeling kan worden toegepast (Olsson, 2004):

- Markt: een omschrijving van alle facetten van de afzetmarkt (o.a. marktaandeel)

- Concurrenten: een beschrijving van de concurrenten en de bedreigingen of kansen.
- Klanten: de doelgroep, de voorkeuren van de doelgroep, klantenrelaties, type klanten en factoren die van belang zijn met betrekking tot de loyaliteit.
- Leveranciers: selectie van leveranciers, ethische aspecten en criteria, samenwerking en partnerschap.

Aan deze lijst kan ook de relatie met de *investeerders* worden toegevoegd. De kapitaalverschaffers zijn van wezenlijk belang voor de onderneming, aangezien zij (deels) de financiële middelen verschaffen waardoor de organisatie kan functioneren. Het gaat in dit geval om de manier waarop investeerders worden aangetrokken en de houding van het management ten opzichte van de investeerders.

Ten slotte wordt ook de *maatschappij* in dit onderzoek tot relationeel kapitaal gerekend. Maatschappelijk verantwoord ondernemen (MVO) krijgt steeds meer aandacht en is van belang voor de positie van de onderneming in de maatschappij. Hierbij kan gedacht worden aan de maatschappelijke verantwoordelijkheid (*people, planet, profit*) en de maatschappelijke betrokkenheid van een onderneming (www.mvo-nederland.nl).

2.2 Het belang van intellectual capital

Het primaire doel van het jaarverslag is om het maatschappelijk verkeer jaarlijks te informeren over de situatie van een bepaalde onderneming. De Nederlandse wetgever stelt in artikel 9:391 lid 1 2BW: "Het jaarverslag geeft een getrouw beeld van de toestand op de balansdatum, de ontwikkeling gedurende het boekjaar en de resultaten van de rechtspersoon en van de groepsmaatschappijen waarvan de financiële gegevens in zijn jaarrekening zijn opgenomen."

Tabel 2.2 Het jaarverslag¹

Jaarverslag	Wettelijk verplichte onderdelen	- Balans - Winst- & verliesrekening - Toelichting op beide - Verslag van de Raad van Bestuur (management report) } = jaarrekening
	Accountantsverklaring	De verklaring die de accountant na controle afgeeft betreffende het getrouwe beeld dat de onderneming schetst.
	Vrijwillige aanvullingen op het jaarverslag	Alle informatie, die niet verplicht wordt gesteld door de wetgever, maar wel door de onderneming naar buiten wordt gebracht.

Het is dus van belang dat het maatschappelijk verkeer een verantwoord oordeel kan vormen op basis van het jaarverslag, mits het uiteraard een getrouw beeld geeft van de werkelijkheid. Tabel 2.2 geeft de opbouw van het jaarverslag weer. Er zal verder niet in detail worden getreden over wet- en regelgeving omtrent het jaarverslag en de jaarrekening, dit valt buiten het bereik van dit onderzoek. Aangezien er nauwelijks wettelijke verplichtingen zijn betreffende de verantwoording van intellectual capital, zal het merendeel van de verstrekte informatie vallen onder het derde segment van tabel 2.2.

¹ Gebaseerd op een tabel uit Olsson (2004)

Het traditionele boekhoudmodel gaat uit van de historische kostprijs, men neemt de immateriële waarde van de onderneming niet in beschouwing. Uit onderzoek is gebleken dat deze historische en traditionele manier van verslaggeving niet de marktwaarde van de onderneming weergeven (Edvinsson 1997; Sveiby, 2000). Verslaggeving met betrekking tot intellectual capital zou een complement kunnen vormen en bijdragen aan een transparanter jaarverslag (RICARDIS, 2006).

Een verantwoording over intellectual capital kan de volgende doelstellingen nastreven (OECD, 2006):

- Het zichtbaar maken van intellectual capital en hun *value drivers*;
- Om belanghebbenden ervan te overtuigen dat intellectual capital op een verantwoorde manier beheerd en beheerst wordt, en;
- Om inzicht te verschaffen in de *key performance indicators*. Deze indicatoren geven inzicht in de manier waarop het management intellectual capital heeft ingezet voor de behaalde prestatie.

In de wetenschappelijke literatuur wordt er uitgebreid aandacht besteed aan het belang en de relevantie van intellectual capital rapportage. In een literatuurstudie van Petty & Guthrie (2000) wordt het belang benadrukt door een rapport van de OECD uit 1999 aan te halen:

- de opkomst van de informatietechnologie (IT) en de informatiemaatschappij;
- het toenemende belang van kennis en de kenniseconomie;
- de veranderingen van intermenselijke patronen en de netwerkmaatschappij, en;
- de opkomst en het belang van innovatie als duurzaam concurrentiemiddel.

Daarnaast wordt ook de informatieasymmetrie genoemd (Botosan, 1997; Verrecchia, 2001). Doordat voornamelijk het management van een onderneming, meer informatie bezit dan andere belanghebbenden, ontstaat er een scheve informatieverdeling. Hierdoor kunnen de kosten van het aantrekken van kapitaal stijgen. Intellectual capital-verslaggeving wordt in deze theorie gezien als één van de manieren om de informatieasymmetrie te verminderen en investeerders meer zekerheid te geven over de toekomst en waarde van de onderneming (Botosan, 1997). Naast een daling van de kapitaalkosten, verwacht men ook een verbetering van de liquiditeit van de markt, en een stijging van de vraag naar *securities* (Diamond & Verrecchia, 1991; Mouritsen et al. 2004).

Voorts zijn er verschillende onderzoeken die het belang van intellectual capital aantonen (Bos, 2001; Burgman en Roos, 2007; Petty & Guthrie, 2000; RICARDIS, 2006). Het *American Institute for Certified Public Accountants* (AICPA) gaf in 1994 aan dat intellectual capital een goede aanvulling kan zijn op de traditionele financiële verslaggeving. RICARDIS (2006) ziet voordelen van dergelijke verantwoording voor zowel interne als externe gebruik. Het management krijgt hierdoor meer inzicht in de manier waarop intellectual capital wordt toegepast en er waarde wordt gecreëerd. Daarnaast krijgt de externe belanghebbende een beter beeld van de onderneming en verklaart intellectual capital een belangrijk deel van het concurrentievoordeel.

Er zijn echter een aantal beperkingen, dat het belang van intellectual capital en de rapportage hiervan kan afzwakken. Zo laat Bukh (2003) in zijn onderzoek zien dat het rapporteren over intellectual capital alleen nuttig is, als de gebruikers van de jaarrekening hier ook baat bij hebben. In zijn onderzoek wordt er in het bijzonder gekeken naar de analisten. Tevens benadrukt hij het belang van de meetbaarheid van intellectual capital en pleit hij voor één standaard, zodat belanghebbenden de rapportages kunnen vergelijken. Daarnaast geven andere onderzoeken aan dat te veel informatie kan

leiden tot concurrentienadeel, doordat bijvoorbeeld een strategie gekopieerd kan worden (Darrough, 1993; Foster, 2003; Levitt, 1998). Lambert et al. (2007) geven echter aan dat de informatievervalsing concurrentie onder bepaalde omstandigheden afschrikt, doordat deze informatie signalen van superioriteit af kan geven.

2.3 Intellectual capital: wet- en regelgeving

Voor intellectual capital is er (nog) geen algemene wet- en regelgeving ontwikkeld. Voor een aantal onderdelen ligt dit anders. Zo is er de *International Accounting Standard* (IAS) 38. In dit voorschrift staat dat immateriële activa (met uitzondering van onder andere goodwill) geactiveerd moeten worden, mits deze:

- identificeerbaar is,
- men er beschikking over heeft,
- het apart te beheersen is,
- toekomstige voordelen met zich mee brengt,
- redelijk meetbaar is.

Voorbeelden van activa die in deze categorie vallen zijn: patenten, computer software, copyrights, films, importquota en franchises. Overigens worden in IAS 19 en 26 de verplichtingen met betrekking tot personeelsvergoedingen en pensioenen behandeld. Deze standaarden beïnvloeden de factor *compensatie* binnen menselijk kapitaal.

Voor goodwill is een aparte standaard gemaakt (IFRS 3). Goodwill mag verantwoord worden mits deze gekocht is. Aangezien goodwill buiten het bereik van het onderzoek valt zal er verder niet op ingegaan worden.

Sinds de grote boekhoudschandalen in de Verenigde Staten kent dit land voor alle beursgenoteerde ondernemingen in Amerika de *Sarbanes-Oxley Act* (SOx, 2002). Middels deze wet worden ondernemingen verplicht gesteld uitspraken te doen betreffende de betrouwbaarheid van de interne controles en IT. Daarnaast moet men een risicoanalyse geven en zijn zowel de CEO en CFO aansprakelijk voor de gepubliceerde informatie.

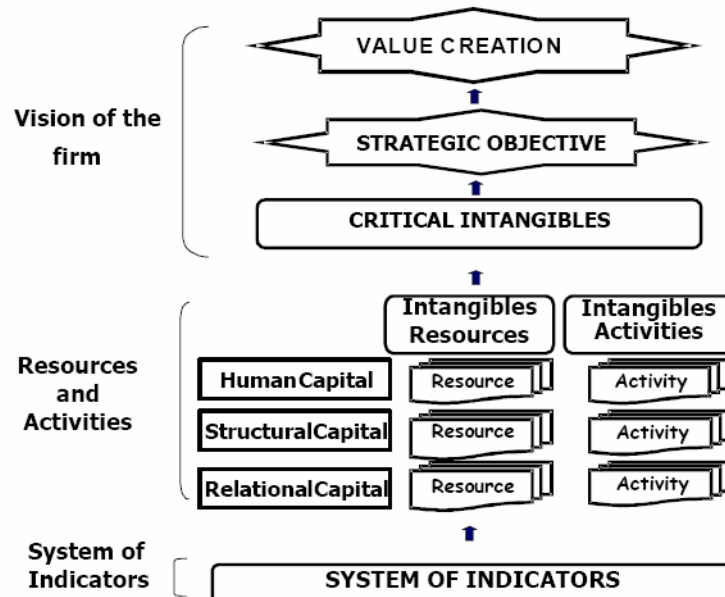
Nederland kent haar eigen corporate governance code, in de vorm van Code Tabaksblat (2003). Deze code geldt voor de Nederlandse beursgenoteerde ondernemingen en heeft het doel de jaarrekening transparanter te maken, een verbetering van de verantwoording van de Raad van Bestuur en een bescherming en versterking van de zeggenschap van de aandeelhouders. De code gaat onder andere in op de verplichte publicatie van de samenstelling en omvang van de beloning van het topmanagement. Overigens geldt voor deze code de regel 'pas toe of leg uit'.

Er moet wel opgemerkt worden dat ook op het gebied van richtlijnen met betrekking tot intellectual capital de Scandinavische landen voorop lopen. In Denemarken verscheen in 2002 een rapport van het Deense Ministerie van Economische Zaken over de structuur en de opbouw van intellectual capitalverslaggeving. In appendix A is een overzicht opgenomen met betrekking tot de richtlijnen in verschillende Europese landen (RICARDIS, 2006).

Daarnaast heeft de onderzoekscommissie MERITUM, in opdracht van de Europese Unie, onderzoek gedaan naar de verslaggeving op het gebied van intellectual capital. Ook hier is in 2002 een rapport

over uitgebracht. In figuur 2.1 is een voorbeeld van de opbouw van een voorgestelde verslaggeving weergegeven.

Figuur 2.1: schema van de opbouw van een intellectual capitalrapport (bron: MERITUM 2002)

2.4 Samenvatting literatuurstudie

Een onderneming kan worden opgedeeld in materiële activa, financiële activa en intellectual capital (RICARDIS, 2006). In deze bachelorthesis wordt er gekeken naar intellectual capital. Dit is de niet-fysieke waarde waar een onderneming beschikking over heeft. Goodwill wordt in dit begrip niet gerekend tot intellectual capital. Het gehanteerde model maakt een onderscheid tussen menselijk, structureel en relationeel kapitaal binnen intellectual capital (Guthrie et al., 2003).

Daarnaast is het belang van intellectual capital aan bod gekomen. Het belang kan vanuit verschillende perspectieven gezien worden. Zo is er de informatietheorie (zie onder andere Verrecchia, 2001), maar ook de algemene ontwikkelingen binnen de maatschappij en economie (OECD, 2006). Tevens is vastgesteld dat intellectual capital bij kan dragen aan het getrouwe beeld dat door het jaarverslag geschetst zou moeten worden, mits het aansluit bij de behoefte van de gebruikers (Bukh, 2003).

Ten slotte is er gekeken naar de specifieke wet- en regelgeving betreffende intellectual capital, gesteld kan worden dat er nauwelijks verplichtingen zijn. IAS 38 behandelt de waardering van immateriële activa. Tevens zijn de corporate governance codes SOx en Code Tabaksblad behandeld. Er zijn een aantal richtlijnen en adviezen geschreven met betrekking tot de opbouw en inhoud van een intellectual capitalverantwoording.

3. Methodologie

In het hoofdstuk methodologie wordt ingegaan op het verdere verloop van het onderzoek. In de eerste paragraaf zullen de verwachtingen worden geschetst. In de tweede paragraaf wordt gekeken naar de procedure van dataverzameling en is een beschrijving van de steekproef opgenomen.

3.1 Verwachtingen

Naar aanleiding van het in hoofdstuk 2 beschreven literatuur en eerder uitgevoerd onderzoek zullen in deze paragraaf de verwachtingen geformuleerd worden.

Bontis (2002) onderzocht 10.000 Canadese ondernemingen, en vond slechts 74 ondernemingen die intellectual capital in het jaarverslag vermeldde. Olsson (2004) onderzocht het verschil tussen intellectual capitalverslaggeving tussen de dagelijkse goederenindustrie en de mode-industrie. Hieruit bleek dat eerstgenoemde beter scoorde dan de laatste. Daarnaast kwam uit dit onderzoek naar voren dat er meer informatie wordt vrijgegeven over structureel kapitaal (gemiddeld 22,5% van de totale informatie) en dat menselijk kapitaal (gemiddeld 5,8%) een onderbelicht onderdeel is van intellectual capital.

Onderzoek naar het verschil van intellectual capital in het management report en de jaarrekening is niet gevonden. Het management report bevat informatie over gebeurtenissen en ontwikkelingen van het afgelopen jaar, terwijl de jaarrekening een financiële afspiegeling van deze gebeurtenissen is. Aangezien intellectual capital grotendeels niet verplicht opgenomen dient te worden in de jaarrekening, biedt het management report meer mogelijkheden tot uitspraken op dit gebied.

Het volgende kan naar aanleiding van de probleemstelling en de behandelde literatuur worden verwacht:

- H_1 : De meeste informatie in het jaarverslag zal betrekking hebben op overige informatie.
- H_2 : De meeste informatie met betrekking tot intellectual capital is te vinden in het management report.
- H_3 : De minste informatie wordt verschaft over het menselijk kapitaal.
- H_4 : De meeste informatie wordt verstrekt over het structureel kapitaal.

3.2 Procedure dataverzameling en steekproefomschrijving

De groep retailers is geselecteerd via de database Amadeus. De ondernemingen die geselecteerd zijn, voldoen aan de volgende criteria:

- De omzet van het boekjaar 2005 is bekend;
- De sector betreft (alle soorten) retailers;
- Het vestigingsadres is Nederland.

Hier kwam een lijst uit van 126 bedrijven. Vervolgens is er in de database AnnualReports.info gekeken of de jaarverslagen van 2005 beschikbaar waren. Na de genoemde selectieprocedure zijn de verschillende jaarverslagen verzameld en in een tekstverwerker gekopieerd. Figuren zijn buiten beschouwing gelaten. Vervolgens zijn de jaarverslagen gelezen en geanalyseerd. Hierbij werd een onderscheid gemaakt tussen de het management report en de jaarrekening. Om problemen met consistentie en objectiviteit te ondervangen werd elk jaarverslag tweemaal gelezen. Er dient echter opgemerkt te worden dat dit beide keren door dezelfde persoon gebeurde.

Bij de bovenstaande procedure zijn de eerste 21 bedrijven uit Amadeus gebruikt. Dit kwam doordat niet alle jaarverslagen digitaal en op de juiste kwaliteit beschikbaar waren. Hierdoor kon er geen goede kopie gemaakt worden in de tekstverwerker en was het niet mogelijk om de analyse uit te voeren.

De basis voor het vervolg van het onderzoek is gelegd in paragraaf 2.1. In deze paragraaf werd aan de hand van een onderzoek van Olsson (2004) beschreven uit welke concepten intellectueel kapitaal bestaat (menselijk, structureel en relationeel kapitaal). Op basis van dit onderzoek en de beschrijving in paragraaf 2.1 zijn in appendix B de verschillende factoren te vinden waar naar gekeken is gedurende dit onderzoek. De omschrijving zoals deze in de verschillende tabellen te vinden is, wordt als handleiding tijdens het onderzoek gebruikt.

Bij het onderzoek zijn 15 retailers betrokken. Deze sector is gekozen, vanwege het feit dat hier de benodigde informatie eenvoudig te achterhalen was. Tevens werd deze sector bij eerder buitenlands onderzoek betrokken (Olsson, 2004). Het selectiecriterium omzet is gekozen omdat dit eenvoudig te vergelijken is tussen ondernemingen. Daarnaast wordt omzet (nauwelijks) beïnvloedt door accountingstandaarden. Daarnaast is gekozen voor Nederland als vestigingsplaats. Het gaat hier om de statutaire vestigingsplaats. Het is dus vereist dat de onderneming in Nederland bij de Kamer van Koophandel staat ingeschreven, ongeacht of de werkzaamheden in Nederland plaats vinden. Deze omschrijving van vestigingsplaats is gekozen zodat het onderzoek eenvoudiger toepasbaar werd.

Van de 15 geanalyseerde ondernemingen bedraagt de gemiddelde omzet in 2005 ongeveer 5,2 miljard euro. Het gemiddelde aantal *fulltime equivalents* (FTE's) is 25.786 en de gemiddelde waarde van de activa op de balans is 3,4 miljard euro. Er zijn in totaal 335.769 woorden behandeld, wat neerkomt op een gemiddelde per jaarverslag van 22.385 woorden. De uitgebreide analyse zal besproken worden in hoofdstuk 4.

3.3 Samenvatting methodologie

In dit hoofdstuk is gekeken naar de verwachtingen en het verdere verloop van het onderzoek. De volgende hypothesen zijn geformuleerd:

- H₁: De meeste informatie wordt verstrekt over het structureel kapitaal.
- H₂: De minste informatie wordt verschaft over het menselijk kapitaal.
- H₃: De meeste informatie met betrekking tot intellectueel kapitaal is te vinden in het management report.

Daarnaast is gekeken naar de methode van dataverzameling en de motivering van de bepaalde keuzes. Na het invoeren van de verschillende criteria in Amadeus, werden er 15 bedrijven geselecteerd. Het jaarverslag 2005 werd van deze ondernemingen gelezen en geanalyseerd aan de hand van de tabellen in appendix B.

4. Bevindingen en analyse

In dit hoofdstuk zijn de belangrijkste resultaten van het onderzoek opgenomen. Daarnaast zal er met behulp van de literatuur een mogelijke verklaring gegeven worden voor deze uitkomsten.

4.1 Beschrijvende statistieken

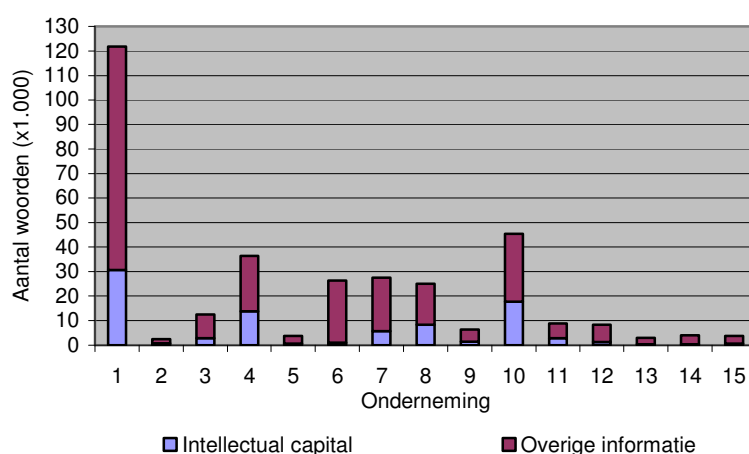
In tabel 4.1 zijn verschillende beschrijvende statistieken opgenomen. De 15 onderzochte ondernemingen hebben een gemiddelde omzet van 5,2 miljard euro en een gemiddeld balanstotaal van 3,4 miljard euro. Gemiddeld hebben de ondernemingen 25.768 werknemers (in FTE's) in dienst.

Tabel 4.1 Beschrijvende statistieken

Aantal ondernemingen	15
Gemiddelde omzet (in Euro's)	5.188.859.800
Gemiddelde activa (in Euro's)	3.399.984.896
Gemiddeld werknemers (in FTE's)	25.768

In figuur 4.1 is een overzicht opgenomen over de verdeling van het aantal woorden in het jaarverslag van de verschillende ondernemingen. In appendix C is een tabel opgenomen van de ondernemingen die onderzocht zijn. 4 van de 15 organisaties zijn beursgenoteerd (nr. 1, 4, 8 en 10), waarvan alleen nummer 1 genoteerd is aan de New York Stock Exchange.

Figuur 4.1. Verdeling van de informatie per onderneming in het jaarverslag 2005

4.2 Vergelijking jaarrekening en management report

In de volgende subparagrafen worden de resultaten besproken en wordt er een vergelijking gemaakt tussen het management report en de jaarrekening. Tevens wordt er binnen de categorieën van intellectual capital gekeken welke factoren al dan niet een rol spelen binnen de externe verslaggeving.

4.2.1 Het management report en de jaarrekening

In tabel 4.2 is een overzicht opgenomen van het gemiddelde aantal woorden per categorie in het jaarverslag, het management report en de jaarrekening.

Tabel 4.2 Verdeling gemiddeld aantal woorden in het jaarverslag, het management report en de jaarrekening 2005

	Menselijk kapitaal	Structureel kapitaal	Relationeel kapitaal	Intellectual Capital ¹	Overige informatie	Totaal
Jaarverslag	1.820	2.822	1.268	5.910	16.474	22.385
Management report ²	762	2.224	799	3.785	4.246	8.032
Jaarrekening ³	1.058	598	469	2.125	12.228	14.353

Uit de tabel blijkt dat in het jaarverslag 2005 gemiddeld de meeste woorden (74%) aan overige informatie worden besteed. In het management report is de verdeling intellectual capital en overige informatie ongeveer gelijk, terwijl in de jaarrekening gemiddeld 15% aan intellectual capital wordt besteed. Binnen intellectual capital gaat gemiddeld de meeste aandacht uit naar structureel kapitaal (48%). Binnen het management report worden tevens gemiddeld de meeste woorden aan structureel kapitaal (59%) gewijd, in de jaarrekening is dit echter aan menselijk kapitaal (50%). In appendix D is een overzicht opgenomen van de percentages ten opzichte van het totale gemiddelde aantal woorden in het jaarverslag, het management report en de jaarrekening.

4.2.2 Intellectual capital

In appendix E is een drietal figuren opgenomen (E.3, E.4 en E.5), die betrekking hebben op menselijk, structureel en relationeel kapitaal. In de figuren wordt een vergelijking gemaakt tussen het management report en de jaarrekening, alsmede een onderscheid tussen de verschillende factoren van het gehanteerde model.

Als er gekeken wordt naar menselijk kapitaal valt het op de er zowel in het management report als in de jaarrekening gemiddeld genomen de meeste aandacht uitgaat naar *compensatie* (respectievelijk 518 en 964 woorden gemiddeld). Eén onderneming vermeldde het volledige beloningsbeleid in haar jaarverslag. Aan *demografie* worden in het management report gemiddeld 103 woorden besteed.

Binnen structureel kapitaal worden er in het management report gemiddeld 1.563 woorden aan *organisatie* besteedt, in de jaarrekening zijn dit gemiddeld 469 woorden. Met name de organisatiestructuur en de ontwikkelingen binnen de organisatie krijgen veel aandacht.

Ten slotte wordt er bij relationeel kapitaal gemiddeld veel aandacht besteed aan de relatie met de *markt*. In het management report is dit gemiddeld 37% en in de jaarrekening gemiddeld 40%. In de jaarrekening wordt echter gemiddeld 53% van het relationeel kapitaal aan *investeerd*ers gewijd.

4.3 Analyse

Een verklaring voor bovenstaande uitkomsten is dat het jaarverslag in de huidige situatie vooral gericht is op de traditionele verslaggeving. Met andere woorden, de jaarverslagen van de onderzochte ondernemingen bevatten voornamelijk informatie die door (inter-)nationale wetgeving verplicht wordt gesteld. In de jaarrekening is deze traditionele benadering sterker aanwezig dan in het management report. Dit heeft waarschijnlijk te maken met de wet- en regelgeving en de financiële aard van

¹ Intellectual capital is de som van menselijk, structureel en relationeel kapitaal

² Zoals in tabel 2.2 af te lezen is het management report gelijk aan het verslag van de Raad van Bestuur (en eventueel van de Raad van Commissarissen)

³ Zoals in tabel 2.2 af te lezen bevat het jaarverslag een balans, een winst- en verliesrekening en de toelichting op beide.

jaarrekening. Het management report is bij veel ondernemingen beknopt en bevat veelal informatie die uit de jaarrekening afgeleid is.

Beursgenoteerde ondernemingen hebben meer verplichtingen met betrekking tot de externe verslaggeving dan niet-beursgenoteerde ondernemingen. Dit is een mogelijke verklaring voor de grotere omvang van deze jaarverslagen. Ondernemingen die in Nederland aan de beursgenoteerd zijn dienen Code Tabaksblat in beschouwing te nemen. Aangezien de nadruk van deze code op de beloningen van bestuurders ligt, geeft dit tevens een mogelijke verklaring voor de gemiddeld hoge vermelding van *compensatie* in zowel het management report als de jaarrekening. Een onderneming met een notering aan de New York Stock Exchange dient conform SOx te rapporteren. Daarnaast hebben beursgenoteerde ondernemingen vaak een grote groep anonieme belanghebbenden (aandeelhouders). Deze groep eist een ander soort informatie, omdat de afstand tussen de Raad van Bestuur en de individuele aandeelhouder meestal groter is dan bij een andere rechtsvorm.

Dat binnen het management report gemiddeld meer aandacht wordt besteed aan structureel kapitaal dan in de jaarrekening is mogelijk te verklaren door het feit dat het management report kan dienen om een beeld van de organisatie te schetsen en om belangrijke ontwikkelingen toe te lichten. Deze informatie is voor de gebruikers van het jaarverslag van belang om de gerealiseerde prestaties te interpreteren.

De beperkte aandacht voor relationeel kapitaal is mogelijk te verklaren doordat deze informatie veelal gebruikt zal worden door de organisatie zelf. Concurrentie-, klanten- en leveranciersanalyses zijn belangrijk voor het nemen van de juiste managementbeslissingen, en beïnvloeden de keuze van de externe gebruiker waarschijnlijk nauwelijks (Bukh, 2003). Daarnaast wordt deze informatie gebruikt als basis voor de te volgen strategie en kan het openbaren van deze informatie wellicht leiden tot een concurrentienadeel (Levitt, 1998).

4.4 Samenvatting bevindingen en analyse

In dit hoofdstuk zijn de resultaten uiteengezet en is er een korte analyse gemaakt. Gebleken is dat:

- Beursgenoteerde ondernemingen gemiddeld een uitgebreider jaarverslag hebben dan niet-beursgenoteerde ondernemingen. Dit heeft waarschijnlijk te maken met de hoeveelheid wet- en regelgeving en de karakteristieken van de aandeelhouders.
- Er in het management report meer aandacht wordt besteed aan intellectual capital dan in de jaarrekening. Dit heeft waarschijnlijk te maken met de wet- en regelgeving en de financiële aard van de jaarrekening.
- De verdeling van het gemiddelde aantal woorden binnen menselijk kapitaal waarschijnlijk wordt beïnvloed door de voorschriften van Code Tabaksblat.
- Een toelichting op structureel kapitaal mogelijk gebruikt wordt door de gebruikers van het jaarverslag voor de beeldvorming van organisatie.
- Er waarschijnlijk minder aandacht aan relationeel kapitaal wordt besteed omdat veel van deze gegevens de basis van managementbeslissingen vormen en deze informatie waarschijnlijk te gevoelig is om te publiceren.

5. Conclusie en discussie

In dit hoofdstuk wordt een samenvatting van deze thesis gegeven, daarnaast wordt er antwoord gegeven op de probleemstelling van het onderzoek: *In welke mate geven de 15 grootste¹ Nederlandse retailers intellectual capital weer in het jaarverslag 2005?* Tevens zal er een aantal aanbevelingen gedaan worden, wordt er gekeken naar de beperkingen van het onderzoek en worden er in dit hoofdstuk een aantal suggesties voor vervolgonderzoek gedaan.

5.1 Conclusie

Intellectual capital is in hoofdstuk 2 gedefinieerd als: de niet-fysieke waarde waarover een onderneming beschikt. Het concept intellectueel capital is opgedeeld in menselijk, structureel en organisatorisch kapitaal (Guthrie et al., 2003). Het belang en de relevantie van intellectual capital is gelegen in het feit dat het volgens verschillende instituten een complement vormt van de huidige verslaggeving (OECD, 2006; AIPCA, 1994; RICARDIS, 2006). Daarnaast kan intellectual capital ervoor zorgen dat de informatieasymmetrie afneemt (Botosan, 1997; Verrecchia, 2001).

In deze bachelorthesis is door middel van een analyse van de jaarverslagen getracht een beeld te geven van het gebruik van intellectual capital in de Nederlandse retailsector. Uit de resultaten (hoofdstuk 4) bleek dat gemiddeld 26% van de woorden van de onderzochte jaarverslagen betrekking hebben op intellectual capital (aan H_1 is voldaan)². Binnen het management report is dit 46% en in de jaarrekening bedraagt dit 15%. Een mogelijke verklaring hiervoor is gelegen in de hoeveelheid wet- en regelgeving waaraan de jaarrekening onderworpen is, evenals de financiële aard van dit document. Aan de verwachting H_2 is voldaan.²

De meeste informatie in het jaarverslag wordt verstrekt over structureel kapitaal (gemiddeld 13%), gevolgd door menselijk kapitaal (gemiddeld 8%) en relationeel kapitaal (gemiddeld 6%). Aan verwachting H_3 is dus voldaan, verwachting H_4 blijkt onjuist te zijn.² Dit komt waarschijnlijk door de invoering van Code Tabaksblad. Daarnaast is het waarschijnlijk dat de informatie met betrekking tot relationeel kapitaal voornamelijk interne doeleinden heeft. Structureel kapitaal daarentegen geeft de gebruiker van de jaarrekening mogelijk een kader waarbinnen hij de resultaten van de onderneming kan plaatsen. Al met al kan worden geconcludeerd dat bij de onderzochte ondernemingen er in beperkte mate aandacht aan intellectual capital in het jaarverslag 2005 wordt besteed.

5.2 Aanbevelingen

Naar aanleiding van dit onderzoek kan er aan een drietal partijen aanbevelingen gedaan worden. Ten eerste de overheid. Om informatievoorziening met betrekking tot intellectual capital te stimuleren kan het verstandig zijn om (inter-)nationale richtlijnen op dit gebied te publiceren. De richtlijnen zouden een handleiding voor de onderneming kunnen zijn en verbeteren tevens de vergelijkbaarheid van de verschillende verklaringen voor de gebruikers van het maatschappelijk verkeer. Een stap verder zou zijn het verplicht stellen van een intellectual capitalverantwoording in het jaarverslag. Mijn inziens is zowel het bedrijfsleven als de belanghebbende van de onderneming hier op dit moment nog niet bij

¹ Grootste wordt in dit onderzoek gerelateerd aan de omvang van de omzet.

² H_1 : De meeste informatie in het jaarverslag zal betrekking hebben op overige informatie. H_2 : De meeste informatie met betrekking tot intellectual capital is te vinden in het management report. H_3 : De meeste informatie wordt verstrekt over het structureel kapitaal. H_4 : De minste informatie wordt verschaft over het menselijk kapitaal.

gebaat, aangezien er nog veel onduidelijkheden bestaan omtrent intellectual capital. RICARDIS (2006) geeft aan dat op dit moment er slechts sprake is van acceptatie van dit begrip door de verschillende belanghebbende.

Ten tweede het bedrijfsleven. Intellectual capital is niet alleen een handig hulpmiddel bij het verschaffen van informatie aan externe belanghebbenden, maar ook voor intern gebruik bevat het vele mogelijkheden. Veel ondernemingen maken reeds gebruik van een intellectual capital model, maar voor een optimale concurrentiepositie is het aan te raden dit model constant te synchroniseren met de onderneming. Daarnaast dient een organisatie zich af te vragen welke informatie van belang kan zijn voor de belanghebbenden, zodat er een optimale verhouding met betrekking tot informatievoorziening ontstaat.

Ten slotte het maatschappelijk verkeer. Het is niet in het belang van de onderneming, noch van de belanghebbende om alle informatie die een onderneming tot haar beschikking heeft vrij te geven. Dit zou immers tot concurrentienadeel kunnen leiden (Levitt, 1998). Het is daarom belangrijk dat men zich afvraagt welke informatie bijdraagt aan de beslissingen die genomen worden in het maatschappelijk verkeer en welke eisen men mag en kan stellen (Bukh, 2003).

5.3 Beperkingen

In dit onderzoek is alleen het jaarverslag van 2005 van bepaalde ondernemingen meegenomen. Er is alleen gekeken naar de digitaal beschikbare jaarverslagen van de retailsector, waarbij de omvang van de omzet het selectiecriteria was. Daarnaast zijn alleen ondernemingen die in Nederland gevestigd zijn meegenomen. Tevens zijn alleen de woorden geanalyseerd en werden figuren buiten beschouwing gelaten.

Ook wat de onderzoeksmethode betreft zijn er een aantal beperkingen op te noemen. Om consistentie te waarborgen zijn de jaarverslagen tweemaal gelezen. Dit gebeurde echter beide keren door dezelfde persoon. Hierdoor kan de objectiviteit in gevaar zijn gekomen. Tevens zijn er slechts 15 ondernemingen geanalyseerd, dit is geen representatieve weergave van de retailsector.

5.4 Vervolgonderzoek

Voor toekomstig onderzoek is het wellicht interessant om te kijken naar de verschillende soorten retailers. Zo zou er bijvoorbeeld wel een groot verschil kunnen zitten tussen het supermarktensegment en de mode-industrie (Olsson, 2004). Daarnaast kan er gekeken worden naar verschillen tussen sectoren, bijvoorbeeld de productiesector en de dienstverlening. Ook kan het interessant zijn om onderzoek uit te voeren in verschillende landen binnen Europa (zie bijvoorbeeld Bozzolan et al., 2006) of naar de verschillen tussen Europa, de Verenigde Staten van Amerika en de opkomende Aziatische landen.

Een uitgebreid onderzoek naar intellectual capital en de verslaggeving op dit gebied behoort ook tot de mogelijkheden. Dit onderzoek is niet ingegaan op de redenen van het al dan niet publiceren van informatie met betrekking tot intellectual capital, middels een case-study zou dit uitgezocht kunnen worden. Ten slotte is het ook interessant om te kijken naar het nut van intellectual capital en de waarde die gebruikers van het jaarverslag aan deze informatie hechten.

Literatuurlijst

- AICPA (1994). Improving Business Reporting – a costumer focus. *American Institute for Certified Public Auditors*. Beschikbaar via:
<http://www.aicpa.org/Professional+Resources/Accounting+and+Auditing/Accounting+Standard+Library/>
- Ashton, R.H. (2005). Intellectual Capital and Value Creation: a review. *Journal of Accounting Literature* vol. 24 pp.53-134
- Bontis, N. (2000). Intellectual Capital Disclosure in Canadian Corporations. Beschikbaar via:
<http://www.business.mcmaster.ca/mktg/nbontis/ic/publications/BontisJHRCA.pdf>
- Bos, A. de (2001). Bedrijfseconomische aspecten van Intellectual Capital – meten is weten, maar hoe te weten wat te meten? *Garant-uitgevers N.V.* Leuven-Apeldoorn
- Botosan, C.A. (1997). Disclosure level and cost of capital. *Accounting Review* vol. 72 nr. 3 pp. 325-350
- Bozzolan, S. et al (2006). Intellectual Capital Disclosure: a comparison of Italy and the UK. *Journal of Human Resource Costing and Accounting*, vol. 10 nr. 2 pp. 92-113
- Bukh, P.N. (2003). The relevance of Intellectual Capital Disclosure: a paradox? *Accounting, Auditing and Accountability Journal*, vol. 16 nr. 1 pp. 49 -55
- Bukh, P. & Ulf, J. (2003). Research and knowledge interactions: Guidelines for IC reporting. *Journal of Intellectual Capital*, vol. 4 nr.4 pp. 576-587
- Burgman, R. & Roos, G. (2007). The importance of intellectual capital reporting: evidence and implications. *Journal of Intellectual Capital*, vol. 8 nr. 1 pp. 7-51
- Chen, M.C. et al. (2005). An empirical investigation of the relationship between intellectual capital and firms' market value and financial performance. *Journal of Intellectual Capital*, vol. 6 nr. 2, pp. 159-176
- Darrough, M (1993). Disclosure policy and competition: Cournot vs. Bertrand. *The Accounting Review*, nr. 68 pp. 534–561
- Diamond, D & Verrecchia, R (1991). Disclosure, liquidity and the cost of capital. *Journal of Finance*, vol. 46 nr. 4 pp.1325-1360
- Edvinsson, L. (1997). Developing Intellectual Capital at Skandia, *Long Range Planning*, nr. 30 pp. 366-373
- Foster, N. (2003). The FASB and the Capital Markets; The FASB Report. *FASB, Norwalk, CT*.
- Guthrie, J. et al. (2003) Intangibles and the transparent enterprise: new strands of knowledge. *Journal of Intellectual Capital*, vol. 4 nr. 4 pp. 429-440
- IAS en IFRS standaarden, beschikbaar op www.iasplus.com
- Itami, H. (1987). Mobilizing Invisible Assets. *Harvard University Press*, Cambridge, MA.
- Jaarverslagen beschikbaar via database AnnualReports.info
- Lambert, R. et al. (2007). Accounting information, disclosure and cost of capital. *Journal of Accounting Research*, vol. 45 nr. 2 pp. 385-420
- Lev, B. (2001), Intangibles: Management, and reporting. *Brookings Institution Press*, Washington, DC.
- Levitt, A (1998). The Importance of High Quality Accounting Standards. *Accounting Horizons*, nr. 12 pp. 79-82
- Maatschappelijk verantwoord ondernemen via www.mvo-nederland.nl
- MERITUM (2002), Guidelines for managing and reporting on intangibles. MERITUM

- Monitoring Commissie Corporate Governance Code (2003). Code Tabaksblad. Beschikbaar via www.commissiecorporategovernance.nl
- Mouritsen, J. et al. (2004). Reporting on Intellectual capital: What, Why and how? *Measuring Business Excellence*, vol. 8 nr. 1 pp. 46-54
- O'Dell, C. et al. (1998) If Only We Knew What We Know : the transfer of internal knowledge and best practice. *Free Press*, New York
- OECD (dec. 2006). Intellectual assets and value creation: implications for corporate reporting, *Organisation of Economic Co-operation and Development*
- Oliviera, L et al. (2006). Firm-specific determinants of intangibles reporting: evidence from the Portuguese stock market. *Journal of Human Resource Costing and Accounting*, vol. 10 nr. 1 pp. 11- 33
- Olsson, B. (2004). Intellectual Capital Disclosure through annual reports: a study of the Swedish retail industry. *Journal of Human Resource Costing and Accounting*, vol. 8 nr. 2 pp. 57-77
- Petty, R. & Guthrie, J (2000a). Intellectual Capital literature review – measurement, reporting and management. *Journal of Intellectual Capital*, vol. 1 nr. 2 pp. 155-176
- Petty, R. & Guthrie, J (2000b). Intellectual Capital: Australian annual reporting practices. *Journal of Intellectual Capital*, vol.1,nr. 3 pp. 241-251
- Reporting Intellectual Capital to Augment Research, Development and Innovation in SME's (RICARDIS, 2006). Encourage corporate measuring and reporting on research and other forms of intellectual capital. *European commission*, België. Beschikbaar via: http://ec.europa.eu/invest-in-research/pdf/download_en/2006-2977_web1.pdf
- Roos, G., et al. (1997), Intellectual Capital – Navigating in the New Business Landscape, *New York University Press*, New York, NY.
- Robert, E.L. (2000), Corporate disclosure in the internet age, *The Financial Times*, 24 May.
- Sarbanes Oxley Act (2002) beschikbaar via de website van het AICPA <http://thecaq.aicpa.org/Resources/Sarbanes+Oxley>
- Stewart, T.A. (1997). Intellectual Capital – the new wealth of Organisations. *Nicolas Brealey Publishing*
- Sveiby, K.E. (1986). The Know-How Company. Beschikbaar via www.sveiby.com
- Sveiby, K.E. et al. (1989). The Invisible Balance Sheet – Key Indicators for Accounting, Control and Valuation of Know-How Companies. Stockholm, *Affarsvarlden/Ledarskap*.
- Sveiby, K.E. (1997a). Measuring Intangible Assets. Beschikbaar via www.sveiby.com
- Sveiby, K.E. (1997b). The New Organizational Wealth: Managing and Measuring Knowledge Based Assets. *Berrett-Koehler*, San Francisco
- Sveiby, K.E. (2000). Intellectual Capital and Knowledge Management. Beschikbaar via www.sveiby.com
- Verrecchia, R.E. (1983), Discretionary disclosures. *Journal of Accounting and Economics*, vol. 5 nr. 3, pp. 179-194.
- Verrecchia, R.E. (2001), Essays on disclosure. *Journal of Accounting and Economics*, vol. 32 pp. 97-180.
- Watson, A. et al. (2005). Retail Franchising: an intellectual capital perspective, *Journal of Retailing and Consumer Services*, vol. 12, nr.1 pp. 25-34

Appendices

Appendix A – Overzicht Europese richtlijnen

In de onderstaande tabel wordt een overzicht gegeven van de verschillende richtlijnen met betrekking tot intellectual capital binnen Europa (bron: RICARDIS, 2006)

Origin	Name	Key Focus	Benefits	Links
Austria	ARC IC Report	Structured presentation of goals, potentials, processes, and resuming intangible & tangible results.	Holistic view on the "intellectual status and current 'value'" of the organization. Justification of tax payers' investments in public R&D	http://www.arcs.ac.at/
Denmark	Danish Guidelines	Portfolio of, investments in, and effects of knowledge resources. Relates practices and purposes of IC resources	Supports management and reporting of IC. Develops IC indicators. Identifies properties of IC Statements for analysis and benchmarking.	www.videnskabsministeriet.dk/icaccounts/
Europe	MERITUM	Differences between intangible resources and intangible activities	Supports management and reporting of Intellectual Capital. Provides a set of characteristics that indicators should have.	www.uam.es/meritum
France	IC-dVAL®	Performance indexes and value of IC	Support management and IC Reporting. Building sense of IC. Internal and external signalling of value and performance for IC.	www.icforcommunities.com
Germany	Wissensbilanz	IC processes	Supports management decision making.	www.akwissensbilanz.org
Iceland	PIP project	Indicators	Harmonized indicators that allow for benchmarking.	http://nhki.si.is/
Spain	Intellectus Model ®	Dividing IC into its minimum components	Adaptability to each organisation.	http://www.ofenhandwerk.com/oklc/pdf_files/K-4_deCastro.pdf
Sweden	IC-Rating™	IC position	Visibility of IC, finds areas to improve and enables benchmarking	www.intellectualcapital.se

Appendix B – Overzicht constructen

In de onderstaande tabellen is een overzicht te zien van de verschillende constructen van intellectual capital. Deze constructen zijn gehanteerd tijdens het onderzoek. De basis van deze tabellen is gelegd door Olsson (2004) en is terug te vinden in paragraaf 2.1.

Tabel B.1 Constructen menselijk kapitaal

Menselijk kapitaal	a. Attitude	- Attitude personeel - Personeel als succesfactor - Competentieverbetering - Personeelstrategie
	b. Gezondheid	- Ziekteverlof - Tevredenheid m.b.t. werk - Werkomgeving
	c. Demografie	- Man/vrouw-verhouding - Leeftijd - Ethniciteit - Gemiddeld aantal werknemers laatste jaar - Werving en plaatsing van personeel
	d. Educatie & Training	- Opleiding - Ontwikkeling van het personeel - Training en interne activiteiten
	e. Compensatie & Pensioen	- Salaris - Bonusregelingen - Pensioenen

Tabel B.2 Constructen relationeel kapitaal

Relationeel kapitaal	a. Markt	- Marktaandeel - Industrieaandeel - Geografische markt - Product markt - Segmenten - Locatie verkooppunten - Omvang van de markt en positie onderneming
	b. Concurrenten	- Concurrentiebeschrijving
	c. Klanten	- Doelgroep - Voorkeuren van de doelgroep - Klant-relatiemanagement - Type klanten - Factoren van belang voor loyaliteit
	d. Leveranciers	- Leveranciersselectie - Ethische aspecten en criteria - Samenwerking en partnerschap
	e. Investeerders	- Houding management t.o.v. investeerders - Aantrekken/afstoten investeerders

	f. Maatschappij	- Maatschappelijk verantwoord ondernemen (MVO) - Positie in de maatschappij - Betrokkenheid bij de omgeving of maatschappelijke projecten
--	-----------------	---

Tabel B.3 Constructen structureel kapitaal

Structureel kapitaal	Proceskapitaal	a. Strategie	- Verkooppuntenstrategie - Bedrijfsconcept
		b. Producten	- Productbeschrijving - Prijs - Assortiment - Productnaam - Productconcept
		c. IT-systemen	- IT-projecten - Bedrijfssystemen - Internetoplossingen
		d. Organisatie	- Beschrijving concern - Structuur - Rolverdeling - Productiviteit en efficiëntie - Logistiek - Ontwikkeling van de organisatie - Coöperatie - Aantal verkooppunten/locaties - Interne services - Franchises
		e. Kwaliteit werkzaamheden	- Productkwaliteit - Binnen verschillende bedrijfsonderdelen
	Innovatiekapitaal	f. R&D	- Houding t.o.v. R&D - Projecten - R&D-strategie - Ontwerp
		g. Immateriële rechten	- Patenten - Licenties - Merk
		h. Merkpromotie	- PR - Sponsoring - Marketing - Relatiemanagement - Fasemanagement

Appendix C – Overzicht onderzochte ondernemingen

In de onderstaande tabel staan de gegevens van de ondernemingen die in dit onderzoek zijn meegenomen. Deze gegevens zijn uit de verschillende jaarverslagen verzameld. De nummers in de tabel komen overeen met de nummers in figuur 4.1.

		Omzet 2005 (x 1000.000EUR)	Aantal werknemers (in FTE's)	Activa 2005 (x 1000.000EUR)
1.	Koninklijke Ahold N.V.	44.872	164.078	18.442
2.	Ingka Holding B.V.	14.863	96.550	22.216
3.	Maxeda B.V.	4.040	38.500	3.357
4.	Laurus N.V.	3.158	24.049	886
5.	Blokker Holding B.V.	2.340	15.001	849
6.	Uniconsult Groep B.V.	1.961	6.786	410
7.	Prada Holding B.V.	1.461	6.100	1.614
8.	X5 Retail Group N.V.	1.087	12.291	568
9.	Mexx Europe Holding B.V.	864	3.815	616
10.	Macintosh Retail Group N.V.	790	4.609	269
11.	Retail Network B.V.	64	3.300	329
12.	Swarovski (Europe) Holding B.V.	462	1.177	204
13.	H&M International B.V.	445	1.857	861
14.	Hoogvliet Beheer B.V.	423	2.046	256
15.	Zeeman Groep B.V.	420	6.368	140

Appendix D – Tabellen

In de onderstaande tabellen zijn de percentages weergegeven van de verschillende vormen van informatie. D.1 deelt het gemiddelde aantal woorden per categorie door het totaal gemiddeld aantal woorden in het jaarverslag, het management report en de jaarrekening. D.2 deelt de categorieën van intellectual capital door het gemiddelde aantal woorden intellectual capital in het jaarverslag, het management report en de jaarrekening.

D.1 Informatie in percentages van het totaal gemiddeld aantal woorden

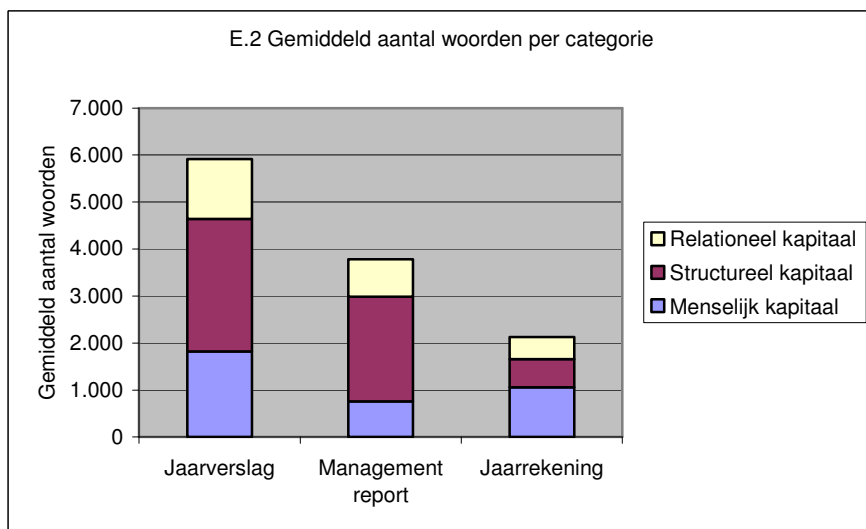
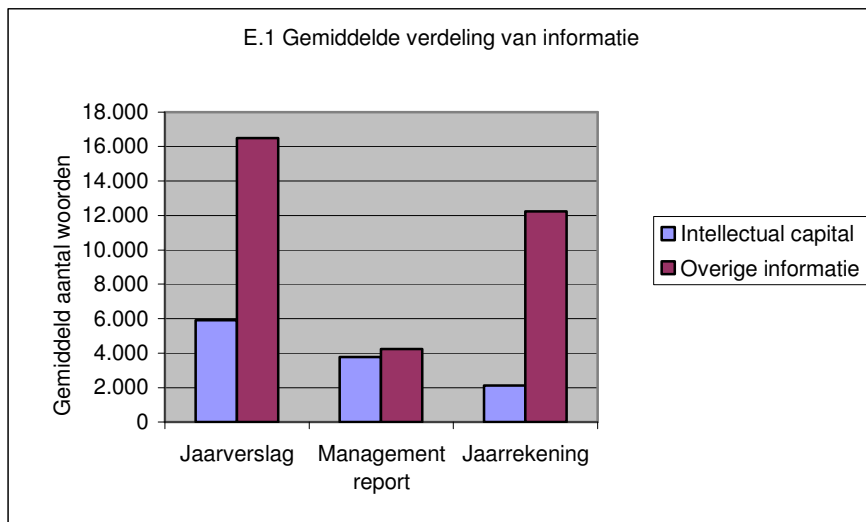
	Menselijk kapitaal	Structureel kapitaal	Relationeel kapitaal	Intellectual capital	Overige informatie
Jaarverslag	8%	13%	6%	26%	74%
Management report	9%	28%	10%	47%	53%
Jaarrekening	7%	4%	3%	15%	85%

D.2 Informatie in percentages van het gemiddelde aantal woorden met betrekking tot intellectual capital

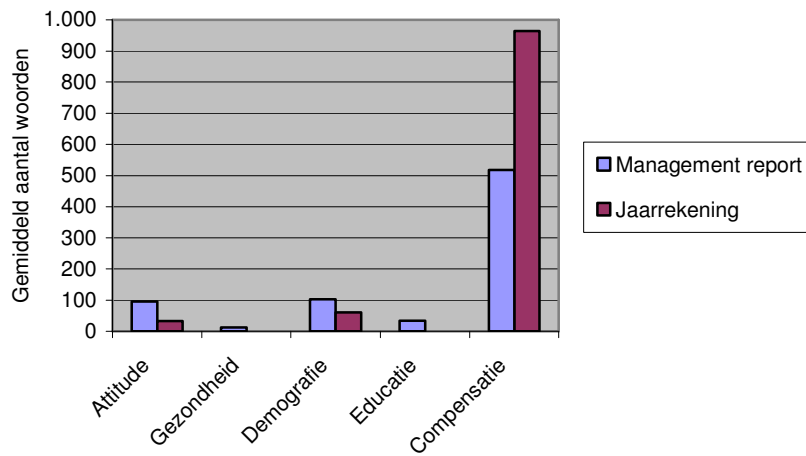
	Menselijk kapitaal	Structureel kapitaal	Relationeel kapitaal
Jaarverslag	31%	48%	21%
Management report	20%	59%	21%
Jaarrekening	50%	28%	22%

Appendix E – Figuren

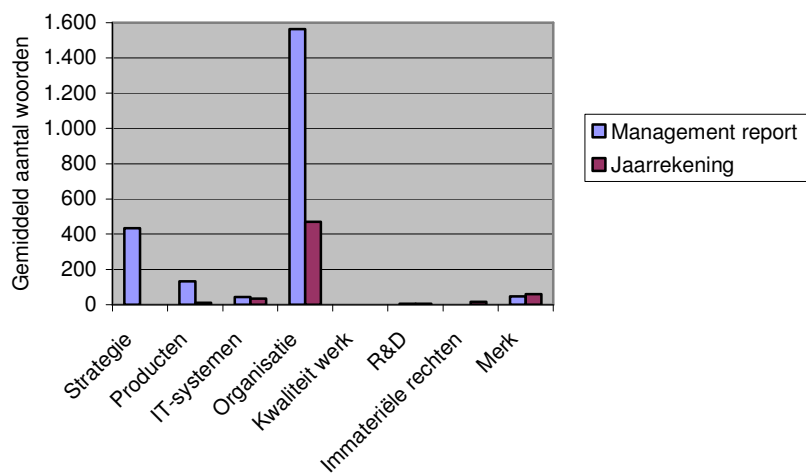
In appendix E zijn verschillende figuren opgenomen ter illustratie van de resultaten uit hoofdstuk 4. In E.1 is een figuur opgenomen die de verhouding intellectual capital en overige informatie in het jaarverslag, het management report en de jaarrekening weergeeft. E.2 laat de verhouding tussen de verschillende categorieën intellectual capital zien voor dezelfde documenten. De figuren E.3, E.4, en E.5 geven respectievelijk de verdeling binnen het menselijk, structureel en relationeel kapitaal weer. Deze figuren vergelijken tevens de verhouding van deze constructen tussen het management report en de jaarrekening.

E.3 Gemiddeld aantal woorden binnen menselijk kapitaal

E.4 Gemiddeld aantal woorden binnen structureel kapitaal

E.5 Gemiddeld aantal woorden binnen relationeel kapitaal

